

„A cigányokról nem lehet anélkül beszélni, hogy Magyarország problémáiról ne szóljunk”

Szegvári Katalin beszélget *Daróczi Ágnessel*,
az MMIKL munkatársával, a Romédia Alapítvány
alapítójával, a Phralipe Független Cigány Szervezet
alelnökével

Úgy tűnik megvannak a roma gyilkosságok elkövetői....A tragédia idején láttalak a híradásokban Kislétán...

Ott voltam a többi helyen is... Hogy mit csináltam? Velük sírtam... Mást nem tehettem, és azt mondtam nekik, hogy szervezzék meg magukat, keressék meg a települések vezetését és a polgárőrséget, és együtt járőrözzenek. Osszák be szépen, ne virrasszanak mindannyian mindig, mert úgy kifáradnak. És persze megpróbálom a Roma Integrációs Tanácsban azt is elmondani, hogy az teljesen rendben van, hogy a rendőrség kapott egymilliárd pluszt, meg hogy a polgárőrséget is támogatják, de a rendőrség a mienk is, a polgárőrség a mienk is, legyen gondjuk arra is, hogy őrizték a veszélyeztetett cigánytelepeket. Azt is el tudom képzelni, hogy az őrzést, közmunka keretében, végezzék munkanélküliek is. Nem csak a falu közepét kell vigyázni, virágosítani és tisztán tartani. Arra is legyen gondja az önkormányzatnak, hogy a szeméthalom ne a cigánytelep szomszédságában gőzölögjön. És akkor most vitatkozhatunk, hogy mi volt előbb a cigánytelep, vagy a szeméthalom. A férgek, a rágszálók nem állnak meg a cigánytelep végénél.

Ha rajtad múlna, hogyan javítanál a cigányság helyzetén?

Cigányokról nem lehet beszélni anélkül, hogy Magyarország problémáiról ne szóljunk. Először az országban végbemenő folyamatokat kell elemeznünk, majd azt, hogy ezek hogyan érintik a cigányokat. Mindazonáltal ha az úgynevezett cigány-kérdésről beszélünk, akkor egy három elemből álló probléma-halmazt kell nevéen neveznünk: (1) a romák sokszoros fölülreprezentáltsága a szegények, a hátrányos helyzetűek között; (2) a romákat körülvevő előítéletek, elszigeteltség és diszkrimináció jelenléte; (3) a kisebbségi/nemzetiségi lét és jogérvényesülés elmaradottsága és korlátozottsága. A mindenkori hatalom ezeket a tényezőket az ideológiai, kommunikációs és politikai játszmák során gyakorta kijátssza egymással szemben.

A szegénységet és a nyomor kultúráját roma sajátosságként, „öröktől meglévő” és változhatatlan adottságként, irracionális, kezelhetetlen társadalmi fátumként jelenítik meg. Ezzel nyomhatják el a döntéshozók a lelkiismeret-furdalásukat, midőn a mindig szűkösen rendelkezésre álló forrásokat a jobb érdekérvényesítő képességű csoportok számára csoportosítják át, és nem „pazarolják a reménytelen roma nyomor” kezelésére.

A jogos roma kisebbségi/nemzetiségi igényeket úgy igyekeznek elbagatellizálni, elnyomni, hogy demagóg módon szembeállítják őket a szegénység más nagyságrendű problémájával. „Kenyér kell a népnek, nem pedig múzeum, színház, anyanyelvi oktatás, intézmények.” Vagy: „a roma kultúra csak néhány megélhetési-cigány értelmiségi ügye, a nép lakni, enni, dolgozni akar, nem cigány nyelven tanulni, kultúráját használni, fejleszteni.”

A romaellenes előítéleteket társadalmi adottságként elfogadva egyaránt elodázzák a roma kisebbségi/nemzetiségi, kulturális, oktatási, önreprezentációs igények és a nyomor-enyhítő igények kielégítését. A magyarázatot dr. Bársony János így fogalmazta meg a Beszélő című folyóiratban: „Az előítéletes többség úgysem helyeselné, nem fogadnák el az emberek, csak a feszültségek növekednének tőlük. Vagy: képmutató módon nem véve tudomást a roma problémák súlyáról, a romák számáról, az őket sújtó előítéletek erejéről ugyanannyi önálló média megjelenést, kulturális, oktatási és információs lehetőséget, forrást biztosítanak számukra, mint pár ezer fős közösségeknek.”

Szerinted hogyan lehet kitörni a szegénység csapdájából?

Teljesen egyértelmű, hogy nagypolitikai akarat nélkül csupán rendkívül keveseknek sikerül. Társadalmunk eléggé zárt ahhoz, hogy az iskola ne kiegyenlítsen, hanem újratermelje a hátrányokat. De nem is lehet elvárni a legalul lévőktől, hogy saját erejükből (és csupán saját erejükből) megváltoztassák a helyzetüket.

Ugyanakkor az előítéletek, bármennyire is rajtunk csattannak, alapvető társadalmi betegséget mutatnak és nem várható el, hogy felszámolásuk pusztán a mi gondunk legyen. Vagyis az elszenvedők nincsenek abban a helyzetben, sem döntéshozási pozícióban, sem médiához, sem forrásokhoz nem jutnak olyan mértékben, hogy hatékonyan tudjanak ellenük harcolni. Az előítéletek pedig nem fognak csupán attól elmúlni, hogy mi nem akarjuk őket. Mondhatnám azt is – hivatkozva az európai folyamatokra –, hogy jogi védelem és az alapvető emberi jogok betartásának maradéktalan érvényesülése elkezdett, de gyengén erősödő folyamat. Avagy minden jogszabály annyit ér, amennyit betartanak belőle.

Hány roma él mélyszegénységben?

Ha nyolcszázezerre becsüljük a cigányság lélekszámát, sajnos azt kell mondanunk, hogy mintegy kétharmaduk a létminimum alatt él. Ez rendkívül nagy szám, de akkor sem fedi le az egész kört, amit szegénynek lehet nevezni.

Mi az, ami speciálisan csak a cigányokat érinti?

Hogy nem tekintik nemzetiségnek, entitásnak és nemzetalkotónak a cigányságot. Ezért példának okáért mind a mai napig hiányzik az oktatási kánonból a hazai kisebbségekről általában is, de a cigányságról különösképpen az a kép, ami vállalhatóvá tenné az iskola által adott jövőképet a cigánygyerekek számára is.

Legalább ilyen súlyos probléma a rasszizmus is...

Erről sem lehet csupán önmagában beszélni. Az a legnagyobb baj, mint már említettem, hogy a három fő problémát a politikában és a közéletben egyfolytában kijátsszák egymás ellen. Nemzetiségi intézményeket arra hivatkozva nem hoztak még mindig létre, hogy azt mondják, azok csak néhány megélhetési cigány értelmiségi önmegvalósítását szolgálnák, és hogy vannak ennél sokkal súlyosabb problémák, majd ha a szegénység problémakörét megoldjuk, akkor majd előrébb jutunk. És ha megnézzük, akkor a rasszizmus ellen is ugyanígy harcolnak. Mert az igazi harc az lenne, ha oktatnák a mi több száz éves közös történelmünket is, hogyha fölmutatnák a magyar történelem cigány hőseit, ha vállalható én-képet kapnának a gyerekek az iskolában, és persze ha mindezt nemcsak a cigánygyerekek, hanem minden gyerek megtanulná. Meggyőződésünk szerint a romák múltjáról és jelenéről összefüggéseiben, a kulturális sajátosságok és az együttélés évszázadainak figyelembe vételével érdemes alakítani a közgondolkodást, amelynek formálásában kutatók, tudósok, közéleti emberek és a cigányság soraiból jött értelmiségiek meghatározó szerepet játszhatnának. Annál is inkább így van ez, mert tapasztalataink szerint a szakmailag felkészült, átfogó képpel rendelkező értelmiségiek többsége mára marginalizálódott, tudásuk és gyakorlatuk a közéletben és a tudományban nincsen olyan mértékben igénybe véve, mint ami joggal lenne elvárható.

Mi lenne a megoldás?

Szükségét látjuk, hogy a tervezés–végrehajtás–értékelés szintjein bevonják a roma közösségeket és a roma értelmiséget. A szubszidiaritás elve természetesen meghatározó, de számolnunk kell azzal, hogy a hátrányos helyzetű településeken éppen a helyzet megváltoztatására képes kapcsolati és kulturális tőke hiányzik, és az értelmiség eltávózkodása jelenti a végleges leszakadást. Különösen igaz ez a cigány közösségek esetében, ahol az értelmiség rendkívül csekély

számú. A felzárkózást, településfejlesztést elsősorban az importált, helybe vitt források, és a fejlesztéssel foglalkozó szakemberek állandó jelenléte tudná katalizálni. Továbbá javasoljuk a tulajdonviszonyok tisztázását, ugyanis a cigánytelepek évtizedek, de meglehetősen századok óta telekkönyvi tulajdonjog bejegyzése nélkül léteznek. Rendezni kell a viszonyokat, amelynek révén területcsere és kölcsönfelvétel egyaránt könnyebbé válik, a településfelmérés első ütemeként mindenképpen szükség van rá.

Fontos kérdés az is, hogy ki birtokolja a cigányságról alakított kép attribútumát? A társadalmi szegregáció erősödésével ugyanis olyan mértékben csökkentek a személyes találkozási alkalmak, hogy a cigányságról kialakított kép birtokosa elsőrendűen a többségi média. Ezzel a felelősséggel többségük nincsen tisztában, vagy ha igen, nem tudnak mit kezdeni vele. Média monitoring center kialakítására van szükség, amely egyik oldalról tematizálni képes a többségi médiát, másik oldalról felkészült újságírók és ügyvédek segítségével követi és leereagálja az elszabadult közbeszédet.

Meg kell szüntetni az elmaradott régiók további leszakadását, aminek egyik oka az, hogy onnan a vállalkozói és értelmiségi réteg elvándorolt. A társadalmi kohézió megteremtéséhez fejlesztő csoportok (development agencies) felállítására van szükség. Ezekben a csoportokban a közösségfejlesztő és a közigazgatás szakember, a mérnök és az agronómus egyaránt helyet kapna, természetesen a település, illetve régió arculatától függően. A fejlődést segítené, ha nem csupán pályázatok útján lehetne elérni fejlesztési forrásokat, hanem a regionális fejletlenség függvényében álljanak rendelkezésre meghatározott források. A pályázatoknak való teljes kiszolgáltatottság a hátrányos helyzetű régiók további leszakadását vetíti előre. A fejlesztésekre szánt források felhasználásnak egyik feltételül kellene szabni, hogy a fejlesztés a roma közösségekre is terjedjen ki. S mivel a civil szféra megerősítése a demokratikus, nyitott társadalom létfeltétele, ezért különös hangsúlyt kell helyezni a helyi civil szervezetek bevonására és megerősítésére.

Együttműködést szorgalmazunk a tudományos intézmények és a közintézmények, valamint a civil szervezetek között. Például a megyei múzeumoknak legyen a helyben élő kisebbségek, köztük a cigányság történetére, hagyományaira stb. vonatkozó gyűjteményi és kiállítási része. (A jelenlegi felkészültséggel számolva sokat segíthetnének a kisebbségi és roma civil szervezetek a gyűjtés és kiállítás szervezésben. Kitűnő példa a Lajosmizsei Helytörténeti Gyűjtemény és a helyi roma közösség, valamint az iskola együttműködése.)

A történelemkutatásba férjen bele az együttélés évszázadainak dokumentálása, értelmezése, tanítása. A Holocaust kutatás terjedjen ki a romák sorsának nyomon követésére, bemutatására is. És így tovább!

Mit javasoltok az oktatás területén?

Hogy az oktatásban érvényesüljön a hazai kisebbségek, köztük a romák életét, a történelmi folyamatokban való részvételét tárgyaló rész. A kisebbségi kutatóintézetek, de civil szervezetek is rendelkeznek oktatási segédanyagokkal, amelyeket kitűnően lehetne hasznosítani a pedagógusképzésben és az oktatásban is. A Romédia Alapítvány által készített „Historia romani-roma történelem” oktatófilm sorozat bekerülhetne az oktatási segédanyagok sorába és hasznosulhatna a közép- és felsőoktatásban, valamint a pedagógus továbbképzésben, hozzásegíthetne egy új szemlélet kialakításához.

A médiának nagy adósságai vannak a romákkal szemben...

Igen. A médiában pusztán kuriózumként vagy konfliktusos helyzetben jelennek meg a romák. Különösen fontos, hogy karakteres roma arcok legyenek láthatók a képernyőkön, az indirekt befolyásolás lehetőségét kihasználva. A diplomás roma fiatalok médiába irányítása, ösztöndíjjal való továbbképzése megerősítésre váró, hasznos folyamat. A Roma Produkciós Iroda Alapítvány kezdeményezése áttörést hozhat az elektronikus médiában. Az MTV-ben a műsorkészítő roma fiatalok jelenléte és szemléletmódja jótékonyan befolyásolja a romaképet. A Duna Televízió és a Romédia Alapítvány együttműködése ígéretesnek mondható: a roma történelem sorozat bemutatásán túl saját roma adás (targeting) elindításán munkálkodnak, és ugyanakkor van egy világszerte ismert sorozatunk, amely romák szemével láttatja a nagyvilágot (meanstreaming).

De nem csak a médiának, hanem a kultúra többi területeinek is lennének feladatai...

Alapkérdés, hogy a kutatóintézeteknek legyen a romák kultúráját, történelmét stb. feltáró munkatársa. Legalábbis elgondolkodtató az a tény, hogy a roma kultúrát, történelmet kutató nemzetközi hírű szakembereinknek nincsen helye például az MTA Kisebbségkutató Intézetében. A Romédia Alapítvány kezdeményezése a Politikátörténeti Intézetnél és a Hagyományok Házánál, valamint az Európai Folklór központnál rendkívül jó fogadtatásra talált, új szemléletet próbálunk érvényesíteni a tudományban és a művészetben. De a politika rámozdulása nélkül mindez hiábavaló törekvés marad. A megvalósulásnak majd az anyagi források szükségessége szab határt. Természetesen ez nem mond ellent annak a törekvésünknek, hogy a roma kisebbségi intézmények egyidejű megszületését szorgalmazzuk. Meggyőződésünk szerint nagy segítség lenne, ha végre lenne roma múzeum és -kutatóközpont, ahol az együttélés évszázadait, a romák által létrehozott értékeket lehetne bemutatni. Kiadványokkal és iskolai csoportok foglalkoztatásával európai léptékű intézményt lehetne működtetni, európai körülmények között. Egy roma színház várva várt megszületése a nyelv

felvirágzását és a roma folklór népszerűsítését szolgálná. A roma rádió országos adása vonatkozási pont lehetne a legnagyobb lélekszámú kisebbség életében.

Ehhez képest az érvényben lévő iskolai történelemi atlaszból a cigányság és a Holokauszt kimaradt.

Vagyis azt mondhatjuk megint, nem véletlenül tart az ország ott, ahol. Ilyen tudás-háttérrel könnyű szélsőséges, nacionalista, rasszista ideológiát építeni az ifjúság körében. Az emberi méltóság mindenkit megillet. A cigányoknak kollektívaként nincsen emberi méltóságuk. Ez tehát azt is jelenti, hogy társadalmi közmegegyezésekre van szükség. Politikai és összmagyar szinten. És természetesen előrelépni csak akkor fogunk, hogyha az eddig említett három tényezőből álló problémahalmazzal felelősséggel nézünk szembe.

Érdekes, hogy nem a pénz hiányát tartod elsődleges gondnak.

Természetesen nem. Ugyanis nem minden pénz kérdése. És egyébként is, pénz arra van, amit a politika meg az emberek fontosnak tartanak. Ha valami fontos, akkor megterem hozzá a feltétel is. Előbb az a kérdés, hogy elég fontos-e, hogy békesség legyen Magyarországon. Mert jelenleg egy csendes háború zajlik a szegények és a jobb-módúak között. És amíg ilyen tömegek élnek mélynyomorban, addig azzal kell számolni, hogy a szegények onnan vesznek el, ahol van. De ha azt gondoljuk, hogy másképp is lehetne élni, akkor szembe kell nézni például azzal, hogy a cigányok csak azért, mert cigányok, kimaradtak a földosztásból '45-ben. És mert már akkor is kimaradtak, kihagyták őket a rendszerváltáskor is. Hogy a tulajdonhoz juttatás egyáltalán nem történt meg. És így van ez akkor is, ha nem tagadhatjuk, hogy megindultak a telepfelszámolások, de ha megnézzük, hogy hova épültek ezek a jobb minőségű épületek, akkor azt látjuk, hogy belvizes, mocsaras, lehetetlen körülmények közé, vagy éppen magasfeszültség alá. Azt mondjuk: alkotmány adta jogunk, hogy egyenlők legyünk. A gyakorlatban azonban a cigányok láthatatlanok. Csak halmozottan hátrányos helyzetűeket ismer a szakzsargon, a szakpolitika. És mi van ezzel szemben a gyakorlatban? Ha munkát keresünk, nagyon gyakran éppen azért nem kapunk, mert cigányok vagyunk, a gyerekeink rosszabb minőségű oktatást kapnak, nem egyszer cigány osztályokban elkülönítve, szegregáltan. Ha lakhatásról beszélünk, akkor a faluszéleken, az infrastruktúrával rosszul ellátott, leszakadt régiókban lakik a cigányok több mint fele. A szolgáltatásokhoz való hozzáférésben nagyon gyakran tapasztalunk rasszizmust, vagyis a mindennapi életben nagyon is láthatóak vagyunk.

Ugyanakkor hivatalosan nem lehet számon tartani, hogy ki cigány, és ki nem.

Ez tévedés! Az Európai Unió kifejezett elvárása, hogy az indikátorokat meg kell nevezni. Mit mond? Látni akarom, hogy valóban az a térség, az a csoport, az a személy, aki az európai forrásokból részesül, milyen helyzetben van, és miért kapja a támogatásokat. A cigányok láthatatlanok. Semmiféle statisztika nincsen. A magyar jogrend úgy rendelkezik, hogy valamelyik kisebbséghez tartozás szenzitív adat, amivel kizárólagosan a tulajdonosa rendelkezik. A cigány nem szégyelli a származását, de gondold csak el, mi lenne, ha a munkaügyi központban egy munkanélküli cigány ember azt mondaná, kérem, tartsák számon, hogy én cigány vagyok, és alkalmazzák a pozitív diszkriminációt.

Mi történne?

Akkor se vennék fel egy munkahelyre? A Phralipe Független Cigány Szervezet példának okáért előállt a Roma Integrációs Tanács ülésén egy javaslattal. Azt mondtuk, hogy a fejlesztési forrásoknál, az állami munkahelyeken kifejezetten érvényesítsék a cigányságra vonatkozó esélyegyenlőség megteremtését. Ha egy településen a cigányság aránya X, akkor az állam által finanszírozott munkahelyek fele, X/2 része jusson biztosítottan nekik.

Még mindig visszatérnék az adatkezeléshez... Tehát arról van szó, hogy azt, aki romának vallja magát, azt részesítsék előnyben.

Aki nem vallja magát annak, azt nem lehet előnyben részesíteni. De ehhez meg kellene szüntetni azt a gyakorlatot, miszerint a jegyző dönti el, vagy éppen-séggel veszi tudomásul, hogy valaki a kisebbséghez tartozik. Mert azt, hogy valaki egy kollektívához tartozik-e vagy sem, azt csak a kollektíva döntheti el. Amikor a magyar igazolványt osztották például Erdélyben, nem a helyi román jegyző mondta meg, hogy ki a magyar. El sem tudod képzelni, hogy itthon hányan vállalnák, hogy ők romák, ha egyszer az életben valamiféle előnyük származna belőle.

A Phralipe Független Cigány Szervezet, aminek alelnöke vagy, miként tud az egyes településeken segíteni a romáknak?

Ez a szervezet a maga sok csápjával, mert legalább 38 helyi tagszervezete van, de ennél kiterjedtebb a kapcsolatrendszere, megpróbálja a helyi konfliktusokat kezelni, amik – a többi között – azért tudnak rendkívüli módon kieleződni, mert a cigányoknak nincsen alkalmuk a közvetlen környezetükben az emberi arcukat megmutatni. Országszerte kialakult egy kiszorítódsdi, és még a segélyakciókban sem kérdezik meg őket, kinek és mennyi járna az adományokból. De ez nem csak a cigányokat érinti, hanem az összes rászorultat. Vagyis, ha úgy tetszik, még igencsak akadozik a demokrácia gépezete. Ezt mi látjuk, és megpróbálunk tenni ellene. Egyrészt úgy, hogy a romákat arra biztatjuk, hogy pró-

bájják megfogalmazni a saját érdekeiket, és ehhez nyerjék meg szövetségesnek és partnernek a helyi önkormányzatokat. Az első lépés mindig a párbeszéd. Úgy, hogy én ezúton is azt kérem a helyi önkormányzatoktól, hogy vegyék komolyan a közeledési kísérleteket, és ők maguk is szorgalmazzák a párbeszédet. Fontosnak tartom, hogy ne feltétlenül a saját jobb kezüket keressék a helyi cigányvezetőben. Hanem, ha úgy tetszik, a legbátrabb vitatkozó partnert. Mert ő mélyebben látja a problémákat, és éppen ezért többet fog nekik segíteni...

...mint egy szervilis ember.

Legalább ennyire fontos, hogy legyenek közös akciók. Az is jó, ha a polgármester elmegy a romák rendezvényeire, mert azt ők nagy megtiszteltetésnek érzik. Ez egyféle szimbolikus kinyilvánítása és elismerése annak, hogy ők is településhez tartoznak. És ha ez így van, és ezt komolyan gondolják a település vezetői, akkor a következő lépés az, hogy a cigányok is képviselthessék magukat a különböző eseményeken. Például március 15-én vagy október 23-án, amikor a helyi cigányszervezet is elhelyezhetné a maga koszorúját. Ezek rendkívül fontos jelkép-értékű lépések, mert azt fejezik ki, hogy ha egyik az ünnepeink, akkor egyik a gondjaink a jelenben, és egy a jövőnk is.

A magyarmecseki polgármester asszony elmondta hogy egy cigány család a falu közepén most vett egy házat. Az asszonyt fölvelték az óvodába kiségitő alkalmazottnak, hogy a család mielőbb beépülhessen a faluba.

Látod, milyen fontos dolog ez? Hány meg hány olyan települést ismerünk, ahol mondjuk tíz százalék a cigány népesség aránya, és közülük még sincs egyetlen egy alkalmazottja sem az önkormányzatnak. Még takarítónak sem felelnek meg. Nem véletlenül vannak elkeseredve a cigányok, hogyha azt látják, hogy még érettségivel vagy szakközépiskolai végzettséggel sem kapnak munkát az önkormányzati intézményekben. Ha vissza akarjuk hozni őket ebből a letargiából és nihilből, akkor olyan apró lépések sorozatát kell megtenni, ami aztán rendkívüli módon kamatozik. Ott vannak a bátaszékiek, akik 50 évre szóló bérteleket kaptak, s ma már 30 hektáros gyümölcsösük van. Barackot meg meggyet telepítettek, mert meg akarták mutatni az egész világnak, hogy igenis szokta a cigány a szántást. Csak adjanak hozzá földet. Vagy ott vannak az igriciek, akik apró parcellánként vásároltak össze 5 hektár földet, és most a legmodernebb technológiával, csöpögtető öntözéssel uborkát termesztenek. Csináltak maguknak munkát, meg szövetkezetet. És már nem állnak sorban segélyért, hanem megkeresik a kenyérre valót. Ott tartottunk ugye, hogy nem minden pénz kérdése. Hát bizony nem. Látásmód, szándék, akarat, politikai hozzáállás...

És szív is kell a változtatáshoz.